

ZÁKON O OCHRANĚ A VYUŽITÍ NEROSTNÉHO BOHATSTVÍ (horní zákon)

zákon č. 44/1988 Sb., ze dne 19. dubna 1988

ve znění zákona

č. 541/1991 Sb. (úplné znění vyhlášeno pod č. 439/1992 Sb.), 10/1993 Sb., 168/1993 Sb., 132/2000 Sb., 258/2000 Sb., 366/2000 Sb., 315/2001 Sb., 61/2002 Sb., 320/2002, 150/2003 Sb., 3/2005 Sb., 386/2005 Sb., 186/2006 Sb., 313/2006 Sb., 296/2007 Sb., 157/2009 Sb., 227/2009 Sb., 281/2009 Sb., 85/2012 Sb., 350/2012 Sb., 498/2012 Sb., 257/2013 Sb., 89/2016 Sb., 264/2016 Sb., č. 183/2017 Sb. a č. 225/2017 Sb.

S přihlédnutím k redakčnímu sdělení Sbírky zákonů o opravě chyb uveřejněnému v částce 166/1988 Sb.

Federální shromáždění Československé socialistické republiky
se usneslo na tomto zákoně:

ČÁST PRVNÍ ZÁKLADNÍ USTANOVENÍ

§ 1

Úvodní ustanovení

Účelem tohoto zákona je stanovit zásady ochrany a hospodárného využití nerostného bohatství, zejména při vyhledávání a průzkumu, otvírce, přípravě a dobývání ložisek nerostů, úpravě a zušlechťování nerostů prováděných v souvislosti s jejich dobýváním, jakož i bezpečnosti provozu a ochrany životního prostředí při těchto činnostech. Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropské unie²²⁾.

²²⁾ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/22/ES ze dne 30. května 1994 o podmínkách udělování a využívání povolení k průzkumu, vyhledávání a dobývání uhlovdíků. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/31/ES ze dne 23. dubna 2009 o geologickém ukládání oxidu uhličitého a o změně směrnice Rady 85/337/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES, 2001/80/ES, 2004/35/ES, 2006/12/ES a 2008/1/ES a nařízení (ES) č. 1013/2006.

K § 1

Úvodní ustanovení horního zákona informuje o účelu, který zákonodárce vydáním zákona sledoval a co ostatně nejstručněji vyjádřil v názvu tohoto zákona. V úvodním ustanovení je obecně vymezen předmět právní úpravy, kdy se jako stěžejní jeví stanovení podmínek pro všechny fáze ochrany a hospodárného využívání nerostného bohatství (tj. pro vyhledávání, průzkum, otvírku, přípravu a dobývání ložisek nerostů, a pro úpravu a zušlechťování nerostů prováděných v souvislosti s jejich dobýváním). Současně je úvodním ustanovením deklarován další účel horního zákona, který souvisí se stanovením základního právního rámce souvisejícího se zabezpečením bezpečnosti provozu a ochrany životního prostředí při využívání nerostného bohatství.

Důvodová zpráva k hornímu zákonu (Federální shromáždění Československé socialistické republiky, V. volební období, tisk č. 49, 1987) ke komentovanému ustanovení uvádí: „Nerostné bohatství jako zdroj energie a surovin pro potřeby a rozvoj národního hospodářství se musí systematicky ověřovat, maximálně chránit a co nejefektivněji využívat. Zvýšení ochrany nerostného bohatství a jeho racionální využívání jsou proto hlavním cílem tohoto zákona a určují jeho celkovou koncepci. Neoddělitelnou součástí zvýšené ochrany a racionálního využívání nerostného bohatství je zajištění bezpečnosti provozu při hornické činnosti podle zásad báňské techniky a technologie a zajištění péče o životní prostředí.“

Péče o životní prostředí zahrnuje, alespoň podle důvodové zprávy k hornímu zákonu, i ochranu pracovního prostředí při hornické činnosti a souvisí s bezpečností a hygienou hornických prací. Horní zákon se však problematice bezpečnosti provozu, ochrany zdraví při práci a pracovních podmínek při hornické činnosti (snad jen s výjimkou ustanovení § 38) výslovně nevěnuje. Tato problematika je předmětem právní úpravy obsažené v zákoně č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě (zejména v jeho ustanoveních § 6 a § 7). Stejně tak zůstává nenaplněné úvodní ustanovení, podle něž horní zákon zajišťuje péči o životní prostředí. Tato problematika je obsažena zejména v právních předpisech z oblasti ochrany životního prostředí [zejména v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, zákoně č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí)] a jeho jednotlivých složek [zejména v zákoně České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákoně č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), zákoně č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), zákoně České národní rady č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, nebo zákoně č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší]. V horním zákoně se k ochraně životního prostředí vztahuje v zásadě pouze § 10 písm. d), na jehož základě je organizace povinná řešit včas střety zájmů při stanovení dobývacího prostoru a při plánované otvírce, přípravě a dobývání výhradního ložiska, především s cílem omezit nepříznivé vlivy na životní prostředí. Na toto ustanovení pak navazuje § 33, který upravuje řešení střetů zájmů.

Zákonem č. 541/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), došlo s účinností od 20. 12. 1991 k vypuštění odstavce 1, poněvadž jeho obsah neměl normativní

charakter a byl zdůrazňován pouze význam nerostného bohatství pro společnost. Z původního odstavce 1 vyplývalo, že „nerostné bohatství je jedním ze základních přírodních zdrojů. Ochrana nerostného bohatství a jeho racionální využívání patří k důležitým úkolům socialistické společnosti. Orgány a organizace proto zajišťují svou činností a kontrolou plnění těchto úkolů. Významnou úlohu při zabezpečování celospolečenských zájmů má vrchní dozor státní báňské správy.“

Zákonem č. 85/2012 Sb., o ukládání oxidu uhličitého do přírodních horninových struktur a o změně některých zákonů, došlo s účinností od 19. 4. 2012 k doplnění druhé věty, která odkazuje na právní předpisy Evropské unie, které horní zákon transponuje do právního řádu České republiky. Mezi relevantní právní předpisy Evropské unie, uvedené v poznámce pod čarou k úvodnímu ustanovení, patří směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/22/ES ze dne 30. 5. 1994 o podmínkách udělování a využívání povolení k průzkumu, vyhledávání a dobývání uhlovodíků a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/31/ES ze dne 23. 4. 2009 o geologickém ukládání oxidu uhličitého a o změně směrnice Rady 85/337/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES, 2001/80/ES, 2004/35/ES, 2006/12/ES a 2008/1/ES a nařízení (ES) č. 1013/2006.

V horním zákoně se uplatňuje mezinárodněprávní **zásada trvalé svrchovanosti států nad jejich přírodními zdroji**. Z rezoluce Valného shromáždění OSN ze dne 14. 12. 1962 o trvalé svrchovanosti nad přírodními zdroji vyplývá, že „právo národů na trvalou svrchovanost nad svým přírodním bohatstvím a zdroji musí být vykonáváno v zájmu národního rozvoje a blahobytu národa dotyčného státu“. [Res. VS OSN 1803 (XVII), 1962: Trvalá svrchovanost nad přírodními zdroji.] Tato zásada byla převzata oběma mezinárodními pakty o občanských a politických právech i o hospodářských, kulturních a sociálních právech (New York, 1966). Podle čl. 1 odst. 2 MPHSKP, jakož i čl. 1 odst. 2 MPOPP mohou všechny národy pro své vlastní cíle svobodně disponovat svým přírodním bohatstvím a zdroji bez újmy na jakýchkoli závazcích, vyplývajících z mezinárodní hospodářské spolupráce, založené na vzájemné výhodnosti a mezinárodním právu. V žádném případě nesmí být národ zbaven svých vlastních prostředků k životní existenci. V Deklaraci o životním prostředí a rozvoji (Rio de Janeiro, 1992) se pod principem 2 uvádí, že „v souladu s Chartou OSN a se zásadami mezinárodního práva mají státy plné právo užívat své vlastní zdroje ve shodě s vlastní politikou péče o životní prostředí a rozvoj a zároveň jsou zodpovědné za to, aby činnosti, které spadají pod jejich jurisdikci nebo kontrolu, nepoškozovaly životní prostředí jiných států nebo území, která pod jejich státní jurisdikci nespadají“.

V návaznosti na výše uvedenou zásadu svrchovanosti se **působnost horního zákona** vztahuje pouze na ochranu a využívání nerostného bohatství nacházejícího se na území České republiky, a nevztahuje se tudíž na dobývání ložisek nerostů českými subjekty na území cizích států nebo v tzv. mezinárodních prostorech (volné moře, resp. mořské dno za hranicemi národní jurisdikce, kosmický prostor, nebeská tělesa a Antarktida).

Podmínky pro vyhledávání, průzkum a těžbu nerostných zdrojů ze dna moří a oceánů a jeho podzemí za hranicemi pravomocí států a výkon státní správy s tím související upravuje zákon č. 158/2000 Sb., o vyhledávání, průzkumu a těžbě

nerostných zdrojů z mořského dna za hranicemi pravomocí států a o změně některých zákonů. Jeho účelem je provedení zásad a pravidel mezinárodního práva, obsažených zejména v Úmluvě OSN o mořském právu z roku 1982 (publikována pod č. 240/1996 Sb.) a v Dohodě o provádění části XI této úmluvy (publikována pod č. 241/1996 Sb.), podle nichž jsou dno, jeho podzemí a nerostné zdroje považovány za společné dědictví lidstva.

Činnosti týkající se vyhledávání, průzkumu a těžby nerostných zdrojů v oblasti Antarktidy jsou zakázány na základě mezinárodní smlouvy. Jedná se o Protokol o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě z roku 1991 (publikován pod č. 42/2005 Sb. m. s.), který byl do českého právního řádu implementován zákonem č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů. Tento zákon v § 5 odst. 1 zakazuje českým osobám vyhledávání, průzkum a těžbu nerostných zdrojů v Antarktidě s výjimkou vědeckého výzkumu nerostných zdrojů prováděného na základě povolení vydávaného podle tohoto zákona. Současně je zakázán sběr nerostů a paleontologických nálezů a jejich vývoz s výjimkou jejich sběru a vývozu prováděného v rámci vědeckého výzkumu nerostných zdrojů povoleného podle tohoto zákona (§ 5 odst. 2 zákona č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů).

Činnosti týkající se využívání případných nerostných zdrojů nacházejících se v kosmickém prostoru a na nebeských tělesech, včetně Měsíce, upravují rovněž mezinárodní smlouvy. Jedná se o Smlouvu o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru, včetně Měsíce a jiných nebeských těles z roku 1967 (publikována pod č. 40/1968 Sb.) a Dohodu o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z roku 1979.

Související ustanovení:

§ 5 – nerostné bohatství, § 10 – povinnosti organizace při využívání výhradních ložisek, § 11 – vyhledávání a průzkum výhradních ložisek, § 24 – oprávnění k dobývání výhradního ložiska, § 30 – hospodárné využívání výhradních ložisek, § 31 – povinnosti a oprávnění organizace při dobývání výhradních ložisek, § 32 – plány otvirky, přípravy a dobývání výhradních ložisek a plány zajištění a likvidace hlavních důlních děl a lomů, § 33 – řešení střetů zájmů, § 38 – bezpečnost provozu

Související předpisy:

§ 2, § 3, § 5–7, § 9, § 10–38 zák. o hornické činnosti, – zák. o geologických pracích, – zák. o nakládání s těž. odp., – zák. o životním prostředí, – § 1 zák. č. 158/2000 Sb., o vyhledávání, průzkumu a těžbě nerostných zdrojů z mořského dna za hranicemi pravomocí států, – § 5 zák. č. 276/2003 Sb., o Antarktidě

Související mezinárodní smlouvy:

Rezoluce Valného shromáždění OSN ze 14. 12. 1962 o trvalé svrchovanosti nad přírodními zdroji, – MPOPP, – MPHKSP, – Úmluva OSN o mořském právu (č. 240/1996 Sb.), – Dohoda o provádění části XI této úmluvy (č. 241/1996 Sb.), – Protokol o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě (č. 42/2005 Sb. m. s.), – Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru, včetně Měsíce a jiných nebeských těles (č. 40/1968 Sb.), – Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech

Literatura:

- BUNGENBERG, M., HOBE, S. (Eds.) *Permanent Sovereignty over Natural Resources*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer, 2015.
- KAVINA, P., DREISEITL, I. Česká republika má možnost těžít rudy z mořského dna. *Uhlí, rudy, geologický průzkum*, 2012, č. 6, s. 2–6.
- KOPAL, V. Právní aspekty průzkumu a využívání Měsíce. *Právník*, 1994, roč. 133, č. 12.
- ONDŘEJ, J. *Právní režimy mořských oblastí. Srovnání s kosmem a Antarktidou*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017.
- MAKARIUS, R. *České horní právo. Díl I*. Ostrava: Montanex, a. s., 1999.
- VÍCHA, O. Antarktické právo. Mezinárodněprávní a vnitrostátní aspekty ochrany životního prostředí Antarktidy. *České právo životního prostředí*, 2003 (9), č. 3.
- VÍCHA, O. Prospection, exploration and production of hydrocarbons under the EC-Law. In DAMOHORSKÝ, M. (ed.) et al. *Czech and European Environmental Law Yearbook – Volume 3*. 1. vydání, Beroun: Eva Rozkotová – IFEC, 2008, s. 49–54.
- VÍCHA, O. K právním nástrojům zachytávání, přepravy a ukládání oxidu uhličitého. In DIENSTBIER, F. (ed.) *Nástroje ochrany životního prostředí – role práva. Sborník z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2011, s. 87–93.
- VÍCHA, O. *Základy horního a energetického práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015.

§ 2 Nerosty

(1) Za nerosty se podle tohoto zákona považují tuhé, kapalné a plynné části zemské kůry.

(2) Za nerosty se podle tohoto zákona nepovažují

- a) vody s výjimkou mineralizovaných vod, z nichž se mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty,
- b) přírodní léčivé vody a přírodní stolní minerální vody, i když se z nich mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty, dále léčivá bahna a ostatní produkty přírodních léčivých zdrojů,
- c) rašelina,
- d) bahno, písek, štěrk a valouny v korytech vodních toků, pokud neobsahují vyhrazené nerosty v dobytelném množství,
- e) kulturní vrstva půdy, která je vegetačním prostředím rostlinstva.

K odst. 1

Odstavec 1 zavádí legální definici jednoho z nejdůležitějších pojmů horního zákona, a to pojmu „nerost“. Horní zákon pokládá za **nerosty** všechny části zemské kůry bez ohledu na to, v jakém skupenství (tuhém, plynném či kapalném) se v přírodním stavu nalézají. Tato velmi široká pozitivní definice pojmu „nerost“ je doplněna definicí negativní v odstavci 2.

Nerost v právním slova smyslu není synonymem minerálu. Vzhledem k tomu, že se za nerost považuje jakákoliv tuhá, kapalná či plynná část zemské kůry (s výjimkami v odstavci 2), odpovídá legální definice pojmu „nerost“ v komentovaném ustanovení zčásti nerostům v pojetí mineralogickém (minerály) a zčásti v pojetí